



MV/RHO 125483:14

LAMMIN ORMAJÄRVEN OSAYLEISKAAVAN HISTORIAALLISTEN MUINAISJÄÄNNÖSTEN
INVENTOINTI 2004



Museovirasto, rakennushistorian osasto
Päivi Hakanpää

Tiivistelmä

Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti Lammin Ormajärven osayleiskaavaan liittyen historiallisten muinaisjäännösten inventoinnin 11.5-14.5.04. Samaan aikaan toteutettiin myös esihistoriallisten kohteiden inventointi. Ormajärven itä- ja pohjoispuolinen alue muodostaa valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön ja maiseman. Alueen historialliset muinaisjäännökset liittyvät asutushistoriaan. Alueella on kaksi keskiaikaista kartanoa ja kolme kylää. Gammelgårdin kartanon vanhan tonttimaalla vanhimpia kulttuurikerroksia on voinut säilyä tonttimaan etelä- ja itäpuoleisilla rinteillä. Sen itäpuolella sijainneen Vanhakartanon pelloksi raivatulta kylätontilta löytyi 1400-1500-luvun kivilavakeramiikkaa. Parikkalan autiotontilla oli säilynyt noin 30-40 cm paksuiset kulttuurikerrokset. Sen naapurikylä Sankolassa asutus jatkuu ilmeisesti samoilla paikoilla kuin keskiajallakin. Porkkalan kartanon vanhalla tonttimaalla oli ainakin 1700-luvulta peräisin oleva tiiliholvattu harmaakivikellari. Pelloksi kynnetyltä tonttimaalta löytyi myös keskiajalta 1500-luvulle ajoittuvaa keramiikkaa. Porkkalasta ja Sankolasta oli viitteitä myös keskiaikaa vanhemmasta asutuksesta. Alueella on sijainnut yksitoista torppaa 1700-luvun lopussa.

Arkisto- ja rekisteritiedot:

<i>Kunta:</i>	Lammi
<i>Kylä:</i>	Parikkala, Porkkala, Sankola, Vanhakylä
<i>Ajoitus:</i>	Keskiaika-1800-luku
<i>Peruskartta:</i>	2134 04 Lammi ja 2134 05 Iso-Evo
<i>Tutkimuksen laatu:</i>	Lammin Ormajärven osayleiskaavan historiallisten muinaisjäännösten inventointi.
<i>Tutkimuslaitos:</i>	Museovirasto, rakennushistorian osasto (MV/RHO)
<i>Inventoija:</i>	FM Päivi Hakanpää
<i>Kenttättyöaika:</i>	11.5.-14. 5.04
<i>Tutkitun alueen laajuus:</i>	1000 ha
<i>Rahoittaja:</i>	Lammin kunta 2490 euroa
<i>Mustavalkonegatiivit:</i>	MV/RHO 125484:1-10
<i>Diapositiivit:</i>	MV/RHO 125483:1-14
<i>Löydöt:</i>	KM20004046:1-3 ja KM2004047:1-5. (Diar. pvm 24.5.2004)
<i>Tutkimushistoria:</i>	Jyri Saukkonen 1983: Lammin muinaisjäännösten luettelo.
<i>Alkuperäinen raportti:</i>	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHO:A)
<i>Kopiot (2 kpl):</i>	Lammin kunta, Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	4
2. ORMAJÄRVEN YMPÄRISTÖ	4
3. MENETELMÄT	4
4. ASUTUSHISTORIALLISET KOHTEET	5
5. MUUT KOHTEET	7
6. YHTEENVETO	7
LÄHDELUETTELO	8
KOHDELUETTELO	9
Liitteet 1-6	25

1. Johdanto

Museoviraston rakennushistorian osasto inventoi 11.5.-14.5.2004 Lammin Ormajärven ympäristön historialliset muinaisjäännökset. Inventointi liittyi alueen osayleiskaavan laatimiseen. Lammin kunnan yhteishenkilönä olivat aluearkkitehti Annu Tulonen ja rakennustarkastaja Timo Rekola. Samanaikaisesti arkeologian osasto inventoi esihistorialliset kohteet. Inventoinnit toteuttivat Päivi Hakanpää ja Johanna Seppä.

Lammilla ei ole aiemmin kartoitettu historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Koko kunnan käsittävä esihistoriallisten kohteiden inventointi on tehty jo vuonna 1983 (Jyri Saukkonen 1983). Ainoa entuudestaan tunnettu historiallisen ajan muinaisjäännös on Vanhakartanon kylästä. Tämä Honkaliini 2 -niminen uhrilähteeksi tulkittu kohde sijaitsee rautakauden lopulle ajoitetun poltto- ja ruumiskalmiston vieressä (Honkaliini 1). Kirjallisten lähteiden perusteella alueella sijaitsee kaksi keskiaikaista kartanoa ja kylää, joiden ympäristöön inventointi keskittyi. Kartanoiden läheisyydessä on sijainnut myös 1700-luvun kartta-aineiston perusteella useita torppia. Erityisesti inventoinnissa kiinnitettiin huomiota alueisiin, jotka osayleiskaavasunnitelmassa on tarkoitettu uudelle rakentamiselle.

2. Ormajärven ympäristö

Lammi kuuluu Etelä-Hämeen lehtovyöhykkeeseen (Somerpalo 2002, 26). Ormajärven pohjois- ja itäranta on pääasiassa hietaa sekä etelä- ja länsiranta hiesua ja moreenia. Hietta-alueet liittyvät kaakkois-luodesuuntaiseen pitkittäisharjuun, joka myötäilee järven itärantaa (Virkkala 1972, 14-18). Hiedan hyvät viljelyominaisuudet näkyvät rautakautisen ja keskiaikaisen asutuksen keskittymisenä järven pohjois- ja itärannalle. Samalla alueella kasvillisuus on myös lehtomaista, varsinkin Vanhankartanonharju on erittäin tunnettu rehevästä kasvillisuudesta (Virkkala 1972, 22). Gammelgårdin vanha tonttimaa on moreenimaalla hiesupeltojen ympäröimänä. Vanhakartanon kylä, Porkkalan kartanon vanha tonttimaa, Parikkalan sekä Sankolan kylät sijaitsevat hiesumaalla. Kallioperä Ormajärven ympäristössä on kiillegneissia ja -liusketta sekä granodioriittia (Somerpalo 2002, 19 kallioperäkartta).

Kokemäenjoen vesistöön kuuluva Ormajärvi laskee Tuuloksen kautta Hauhon Roineveteen. Ormajärveen laskee Kynärjärvi sekä useita pienempiä puroja. (Virkkala 1972, 19-20). Lammin etelä-osassa maa kohoaa noin 44 cm sadassa vuodessa ja pohjoisessa hieman nopeammin eli noin 55 cm. (Virkkala 1972, 28). Kynärjärven veden pinta on nykyisin noin 94.6m mpy. Ormajärven tämänhetkinen veden korkeus on noin 94.1 m mpy, mutta sen pintaa on laskettu vuonna 1953 noin 0,76 m. Vedenpinnan lasku on vaikuttanut varsinkin järven alavalla pohjoisrannalla, jossa tulva-alueet on saatu viljelykäyttöön. (Annu Tulosen suullinen tiedonanto 11.5.04).

Ormajärven maisemalle on tyypillistä vesistöjen lisäksi moreenimuodostumat sekä loivasti kumpuilevat pellot (Somerpalo 2002, 35). Alueen korkeuserot ovat suurimmat Vanhankartanon harjun ympäristössä, jossa harju kohoaa 160 m mpy yläpuolelle, noin 65 metriä korkeammaksi kuin Ormajärven pinta ja lähes 50 metriä korkeammalle kuin harjua ympäröivät pellot. Vanhankartanon harju katkeaa Parikkalan ja Sankolan kylän kohdalla jatkuen Porkkalan koillispuolella. Porkkalan kartanon vanha tonttimaa sijaitsee loivasti Ormajärveen laskevalla peltoalueella. Porkkalan, Vanhakartanon ja Mainiemen kulttuuriympäristö on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi (Putkonen 2003, 134-135).

3. Menetelmät

Inventoinnin aluksi käytiin läpi historialliset kartat. Koko alueen kattava vanhin kartta-aineisto on ns. Kuninkaan kartasto, joka on laadittu 1700-luvun lopussa (Alanen & Kepsu 1989). Ainoastaan Porkkalan kartanon kotitiluksista on 1700-luvun alun kartta (KA/MHA H39 9/1-2). Vanhakartanon isojakokartat on mitattu osin vuonna 1791 G. G. Falcin toimesta. Suurin osa kartoituksesta on tehty kuitenkin vuosina 1773-1776, jolloin mittauksista vastasi F. Kramer. Isojako on suoritettu vas-

ta vuosina 1817-1818 ja 1821 (KA/MHA H37 4/1-47). Porkkalan, Parikkalan ja Sankolan kylien isojako kartat on laatinut vuonna 1817 A. Silvan. (KA/MHA H39 9/10-18).

Inventointialueen asutushistoria selvitettiin keskiaikaisten asiakirjojen (FMU), Suomen asutuksen yleisluetteloiden ja paikallishistorian avulla. Alueen kahdesta kartanosta ja kylästä oli keskiaikaisia mainintoja. Näiden tonttimaat tarkastettiin ja lähipelлот pintapoimittiin. Tarvittaessa kohteiden maaperäkerrosten selvittämiseksi käytettiin maaperäkairaa. Johanna Forsius oli paikantanut Kuninkaan kartastoon merkityt torpat peruskartalle. Nämä kohteet jätettiin vähemmälle huomiolle ja ne tarkastettiin vain, jos ne olivat autioituneita. Luettelo torpista on liitteessä 4 ja niiden sijainti kartalla liitteessä 5.

Alueella suoritettiin samanaikaisesti esihistoriallisten muinaisjäännösten inventointi, joten samoilla paikoilla sijaitsevat kohteet pintapoimittiin ja käytiin tarkistamassa yhdessä FM Johanna Sepän kanssa. Porkkalan ja Vanhakartanon alueilla löytyikin rautakauden sekä keski- ja uudenajan löytöjä samoilta paikoilta. Pellot olivat kenttätöiden aikana lähes kaikki kynnetty ja erittäin kuivia, mikä häytti havaintojen tekoa. Löydöille ja kiinteille muinaisjäännöksille mitattiin koordinaatit (YKJ) GPS-paikantimella.

Muinaisjäännöksille annettiin luokitusehdotus riippuen niiden säilyneisyydestä ja merkittävydestä. Luokkaan 1 kuuluvat ovat valtakunnallisesti merkittäviä ja tieteellisesti tärkeitä kohteita, joiden säilyminen olisi turvattava kaikissa olosuhteissa. Luokkaan 2 kuuluvat muut suojeltavat muinaisjäännökset, joiden kohteen selvittäminen edellyttää tarkempia tutkimuksia. Kokonaan tuhoutuneet tai tutkitut muinaisjäännökset tai kohteet, jotka muuten eivät vaadi erityistä suojelua ovat luokassa 3.

4. Asutushistorialliset kohteet

Ormajärven asutusta leimaavat keskiajalla Vanhakartanoon ja Porkkalaan syntyneet kartanot. Näiden väliin sijoittuvat Parikkalan ja Sankolan pienet kylät, jotka joutuivat Porkkalan kartanon omistukseen jo keskiajalla. Järven länsirannalle pysyvä asutus on muodostunut ilmeisesti vasta 1700-luvulla, jolloin nykyisen Niemenkulmaan Sissinkärjen keskelle on merkitty ns. Kuninkaan kartastoon yksi torppa. Kaikkiaan torppia alueella oli 1700-luvun lopulla yksitoista. Asutus on jatkunut rautakaudelta keskiajalle Vanhakartanossa, josta tunnettiin entuudestaan rautakautinen kalmisto ja irtolöytöjä sekä miekanhiontakivi (Saukkonen 1983). Porkkalasta, Parikkalasta ja Sankolasta ei rautakautisia kohteita tai irtolöytöjä ollut aiemmin tiedossa.

Vanhakartano

Nimi *Gamla* Gård mainitaan ensimmäistä kertaa Olavi Tavastin talousmerkinnöissä noin vuonna 1453, jolloin hän luettelee Vanhakartanon rajat (FMU 3001). Kartanon omistajista ei ole säilynyt tietoja varhaiskeskiajalta, mutta kartanon nimen perusteella on katsottu sen olevan vanhempi kuin Porkkala. Huomattavan osan Gammelgårdista omisti Raaseporin kihlakunnantuomari ja Hämeen linnan vouti Björn Ragvaldinpoika 1460-1470-luvuilla. Gammelgård ei ollut kuitenkaan hänen asumakartanonsa. Kartanosta osan omisti Poitz-suku Vehkalahden Poitsilasta. (Virmala & Ruotsalainen 1972, 373-374).

Gammelgård oli jaettu useille eri omistajille 1400-luvulta aina 1700-luvun lopulle asti. Uudenajan alussa kartano oli jakaantunut neljään lampuotien viljelemään säteriin. (Virmala, Ruotsalainen 1972, 375). Vuoden 1551 maakirjassa on Vanhakartanossa ollut kahdeksan tilaa; Laurila, Paavola, Ojala, Kokkola, Nisula, Perttula, Inkilä ja Kaukola. (SAY Lammi). Isojakokarttojen perustella tilat ovat sijainneet Vanhakartanon kylässä nykyisen talouskeskuksen ja puron itäpuolella. Tie on johdannut Gammelgårdista puron yli. Tien pohjoispuolella oli kaksi Leikolan ja Kaukolan taloa ja länsipuolella kaksi Perttulan ja Ojalan taloa. (KA/MHA H37/44-47). Talojen tonttimaan itäpuolelle oli merkitty riisiä (rijgård). Tontit sijoittuvat 100 m korkeuskäyrän yläpuoleiselle peltoterassille, jonka keskellä on kivinen puita kasvava viljelemätön alue. Inventoinnissa paikalta löytyi Siegburgeramiikkaa (KM2004047:1), palanutta savea ja tiilen paloja. Keramiikka ajoittuu 1400-luvulle (Marianna Niukkasen suullinen tiedonanto 18.5.04). Vuoden 1655 maakirjassa oli Margareta Fincken perillisillä kaksi tilaa Vanhakartanossa, Kalus Beurraeus omisti 3 tilaa, Geret von Unger-

nilla oli 2 tilaa sekä Klas Klassonilla tila (Virmala, Ruotsalainen 1972, 308). Vanhakartanon rälssikylässä oli vuonna 1750 3 torppaa, mutta vuosisadan vaihteessa viisikymmentä. (Virmala, Ruotsalainen 1972, 376-377).

Kartano on siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1892. Maantien toisella puolella vanhalla kartanotontilla on talousrakennusten ryhmä, jossa on mm. 1894 rakennettu kivinavetta (Putkonen 2003, 134). Nykyisen asuinrakennuksen eteläpuolella on jäljellä rakennuksen kiviperustus, jonka on kuulut kanalaan. Isojakokartoissa paikalla on ollut asuinrakennus (KA/MHA H37 4/5). Kartanon päärakennus on ollut lähes pohjois- eteläsuuntaisesti nykyisen asuinrakennuksen länsipuolella. Honkaliinin kalmiston kohdalta on johtanut kartanolle tie peltojen poikki. Nykyisin tie on peltona.

Porkkala

Porkkalan vanhin maininta on vuodelta 1374, jolloin Tuomas, Uoti ja Mikko ovat todistajina rajariidassa (FMU830). Eric Anthonin mukaan he ovat todennäköisesti olleet Porkkalan lampuoteja (Anthon 1970, 148). 1400-luvun alussa Porkkala oli jo Flögh-suvun halussa. Kartano on ollut Märten Djäcken halussa 1411, jolloin hän myi kartanon Nils Tavastille (FMU 1348). Porkkala oli Tavast-suvun asumakartano ja yksi merkittävimmistä Hämeen kartanoista. Nils Tavastin poika Olavi oli Hämeenlinnan käskynhaltijana, Hollolan kihlakunnantuomari ja ritari (FMU2066, 2163, 2905). Hänen laaja omaisuutensa käy ilmi talousluettelosta, joka on laadittu vuonna 1455 (FMU3001). Porkkala kuului 1500-luvulla Fincke-suvulle ja avioliiton myötä se siirtyi 1600-luvun alussa Horneille. Hornien aikana kartano ei ollut enää asumakartano. (Virmala, Ruotsalainen 1972, 307)

Kartanon vanha tontti on sijainnut pienen nimen kärjessä Ormajärven pohjoisrannalla. 1800-luvun kartassa rantaan ulottui puutarha, joka on nykyisin kynnety pelloksi Puutarhan ja tonttimaan rajalle on merkitty pieni rakennus, johon johti halssi tai eteinen. Kyseessä on ilmeisesti tiiliholvattu nauriskellari. Holvaukseen käytettyjen tiilien koko vastaa keskiajalla käytettyjä. Samankokoisia tiiliä tunnetaan uudelleen 1700-luvulta. Kellarin länsipuolella on kartanon päärakennus ja toinen hieman pienempi rakennus. Näiden edustalle on merkitty kaalimaa. Varsinainen talouskeskus sijaitsi tontin pohjoislaidalla muodostaen suljetun pihapiirin. Osa tonttimaan etelä-, pohjois- ja itäosasta on nykyisin peltona. Tonttimaan luoteispuolella oli kartanon ulkorakennuksia mm. riisiä, joista oli viljelemättömällä saarekkeella säilynyt tulisijan pohja. Nykyiselle paikalle uusi kartano on rakennettu 1820-luvulla (Ahola 2002, 54).

Vanhaa tonttimaata ympäröivien peltojen pintapoiminasta löytyi ns. itämerentyypin keramiikkaa muistuttavia saviastian paloja. Keramiikka on ollut käytössä pääasiassa keskiajalla 1500-luvulle ja sitä tunnetaan koko Itämeren piiristä. (ks. Roslund 2001, Tvauri 2000). Tonttimaan reunalla oli punasavikeramiikkaa, palanutta savea ja runsaasti tiilimurskaa. Pelloilta löytyi myös rautakautista keramiikkaa (ks. Johanna Sepän inventointikertomus). Aikaisemmin perunapellosta oli löytynyt savinen loimipaino (RHODia 125483:13), jollaisia on käytetty pystykangaspuissa.

Parikkalan ja Sankolan kylät

Parikkala ja sen naapurikylän Sankolan maita on kaakossa ollut vastassa Gammelgårdin ja koillisessa Porkkalan kartanon tilukset. Molemmat ovatkin olleet keskiajalla Tavast-suvun hallinnassa. Niilo Tavast osti Parikkalan vuonna 1410 (FMU1327). Se säilyi koko keskiajan Tavast-suvun hallinnassa (FMU 5503). Vuoden 1551 asutusluettelossa kylässä oli vain yksi Tynnilä-niminen tila. 1680-luvulla kylässä on ollut kaksi tilaa (SAY Lammi). Isojakokartoissa samaiset Lemolan ja Tynnilä talot ovat sijainneet pienen niemen kärjessä suojaisan lahdenpoukaman pohjoisrannalla.

Sankolan kylä mainitaan ensimmäisen kerran 1374, jolloin Sankolalainen talonpoika oli todistamassa Kaitalan ja Katalaisen rajariidassa (FMU830). Tavasteilla kylä on ollut jo ennen vuotta 1453, sillä Niilo Tavastin perinnönjaossa kylä siirtyi hänen pojalleen (FMU3001). Kylässä on ollut ainakin vuonna 1551 kaksi taloa, Vilppula ja Nuutila. Taloluku pysyi samana vielä 1600-luvun lopullakin. (SAY Lammi). Sankola sijaitsi Parikkalasta noin 500 m pohjoiseen. Sen kaakkoispuolella alkoi uudelleen harjukso. Sankolan eteläpellosta tuli mahdollisesti rautakaudelle ajoittuvaa keramiikkaa (ks. Johanna Sepän kaivauskertomus).

5. Muut kohteet

Alueen vanhimmat krouvit ovat olleet Porkkalassa, Vanhakartanossa ja Tirmulassa. Kruununvouti Eric Andersen perusti uuden krouvin Porkkalan liepeille vuonna 1733 (Virmala, Ruotsalainen 1972, 247). Krouvi on merkitty kuninkaankartastoon ja vuoden 1735 karttaan.

Porkkalan ja Vanhakartanon 1800-luvun päärakennuksiin liittyvät englantilaistyyppiset puutarhat, jotka jätettiin tämän inventoinnin ulkopuolelle. Kohteita käsitellään sekä Lammin rakennusinventoinnissa että maakunnallisesti arvokkaissa rakennusperintökohteissa (Ahola 2002, Putkonen 2003).

Ylinen Viipurin tie on kulkenut Ormajärven eteläpuolitse Lammin kirkon kautta Hollollaan eli inventoidun alueen ulkopuolella. Vanhakartanon harjun alarinteillä ja päällä on vanhoja polkuja, joista osa on merkitty isojakokarttaan. Vanhin maininta paikallistiestä on Vanhakartanon ja Niipalan rajalla olevasta Salatiestä, joka kulki Ormajärven eteläpuolitse vuodelta 1453. (FMU 3001).

Alueella ei ole sijainnut vesimyllyjä. Ilmeisesti Ormajärven laskevat purot ovat olleet liian pieniä eikä niissä ole ollut hyviä koskia vesimyllyjen pyörittämiseen. Lammilla on 1800-luvun puolivälissä ollut 21 tuulimyllyä (Pänkäläinen 2001, 90). Vanhakartanon tuulimylly on sijainnut Honkaliinin kalmiston koillispuolella harjulla (Henrik Ehrnroothin suullinen tiedonanto 11.5.04).

6. Yhteenveto

Ormajärven itä- ja pohjoispuolinen alue muodostaa valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön ja maiseman. Alueen vanhat pellot ovat edelleen viljeltyjä. Ormajärven ympäristön historiallisen ajan muinaisjäännökset painottuvat asutushistoriaan. Vanhakartanon pelloksi raivatulta kylätontilta löytyneet kivasivikeramiikan palat ajoittuvat 1400-1500-luvuille. Kylän tonttimaan rajoittunut noin 100 metrin käyrällä olevalle terassille. Gammelgårdin vanhan tonttimaalla vanhimpia kulttuurikerroksia on voinut säilyä tonttimaan etelä- ja itäpuoleisilla rinteillä.

Parikkalan autiotontilla oli säilynyt noin 30-40 cm paksuiset kulttuurikerrokset. Sen naapurikylä Sankolassa asutus jatkuu ilmeisesti samoilla paikoilla kuin keskiajallakin. Sankolan eteläpuoleisesta pellostä tuli viitteitä myös vanhemmasta asutuksesta.

Porkkalan kartanon vanhalla tonttimaalla oli ainakin 1700-luvulta peräisin oleva tiiliholvattu harmaakivikellari. Kellarin ajoittaminen vaatii tarkempia tutkimuksia. Porkkalan kartanon pelloksi kynnetyltä tonttimaalta löytyi myös ns. itämerentypin keramiikkaa muistavia saviastian paloja, punasivikeramiikkaa. Porkkalasta löytyi myös rautakauden keramiikkaa sekä savinen loimipaino, jollaisia on käytetty pystykangaspuissa.

Helsingissä 7.6.2004

FM Päivi Hakanpää

Lähdeluettelo

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY), Lammi

Maanmittaushallituksen kartta-arkisto (MHA)

Kartat:

Painamattomat raportit:

Saukkonen Jyri 1983: Lammin muinaisjäännösten luettelo

Painetut lähteet:

Ahonen, Teija 2002: rakennusinventointi Lammi. *Hämeen ympäristökeskuksen moniste 44/2002*.

Anthoni, Eric 1970: Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel. *Svenska litteratursällskapet i Finland*. Helsingfors.

Alanen, Timo & Kepsu, Saulo 1989: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. *SKS 505*. Tampere.

Finlands medeltidsurkunder (FMU) I-V. Utg. av Reinhold Hausen. Helsingfors.

Putkonen, Lauri 2003: Maakunnallisesti arvokkaat rakennusperintökohteet. *Rakennettu HÄME. Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö*. Hämeen liitto. Hämeenlinna.

Pänkäläinen, Martti 2001: Lammin pitäjän historia II. Jyväskylä.

Roslund, Mats 2001: Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300. Lund.

Somerpalo, Sirpa, Luppi, Päivi 2003: Hämeen maakunnallinen maisemaselvitys. Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeen liiton julkaisu II:190.

Tvauri, Anders 2000: Loode-Vene päritolu slaavi keramiika Eestis 11. –16. sajandil. *Eesti Arhaeologia Ajakiri 4/2000*.

Virmala A. & Ruotsalainen, P 1972: Lammin pitäjän historia I. Hämeenlinna.

Virkkala, Kalevi 1972: Lammin luonnonsuhteista ja niiden vaiheista. Lammin historia I. Hämeenlinna.

KOHDELUETTELO

Historiallisen ajan muinaisjäännökset

- | | |
|--|----|
| 1. Honkaliini 2, kultti- ja tarinapaikka, lähde | 10 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67780 39 ikoo: 33921 97 z:95 | |
| 2. Vanhankartanon kylä, kyläpaikka | 12 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67782 60 ikoo: 33924 80 z:102-95 | |
| 3. Gammelgårdin vanha tonttima, kartano | 14 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67782 85 ikoo: 33923 45 z:105-110 | |
| 4. Parikkalan autiotontti, kyläpaikka | 16 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67797 55 ikoo: 33916 53 z:97.5-100 | |
| 5. Sankolan kylä, kyläpaikka | 18 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67801 23 ikoo: 33918 24 z:100 | |
| 6. Porkkala vanha tonttima, kartano | 20 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67806 06 ikoo: 33910 68 z:97.5 | |
| 7. Porkkala Krouvi, krouvi | 23 |
| PK 2134 04 Lammi
pkoo: 67809 20 ikoo: 33913 40 z:105 | |

Kohdekuvaukset

Kohdenumero: 1

Kunta: Lammi **Kylä:** Vanhakartano

Nimi: Honkaliini 2

Tyyppi: Kultti- ja tarinapaikat **Alatyyppi:** Lähteet

Peruskartta: 2134 04 Lammi

pkoo (Ykj): 6778039 **ikoo (Ykj):** 3392197 **Z (mpy):** 95

Tila: Gammelgård 16:32

Omistaja: Henrik Ehnrooth, Evontie 239, 16900 Lammi

Sijainti: Kohde sijaitsee aivan Honkaliinin kalmiston lounaispuolella ja Evontien eteläpuolella, Gammelgårdin kartanosta noin 400 m kaakkoon.

Aikaisemmat tutkimukset: Tarkastukset Nils Cleve 1933 ja Lennart Ehenrooth 1964. Inventointi Jyri Saukkonen 1983.

Ympäristö: Lähteen länsi- ja eteläpuolella kohoaa kuusimetsää kasvava harju. Muualla lähettä ympäröi haapaa ja koivuja kasvava lehtimetsä.

Kuvaus: Suppa on tasapohjainen ja lähes pyöreä. Sen reunat laskevat jyrkästi. Toukokuussa 2004 sen pohjalla oli enää vähän vettä. Supan halkaisija noin 15-25 m ja syvyys noin 2,5-3 m (92.5-95 m mpy). Lähteen reunat ovat pensoittuneet ja näköyhteys tielle kadonnut.

Historialliset lähteet: -

Kartat: -

Ajoitus: Historiallinen aika.

Mv-kuvat: 125484:4

Dia-kuvat: 125483:1

Löydöt: -

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO:125483:1



Lammi Honkaliini 2
 MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
 PerusCD 2002

Kohdenumero: 2

Kunta: Lammi **Kylä:** Vanhakartano

Nimi: **Vanhakartanon kylä**

Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Kyläpaikat

Peruskartta: 2134 04 Lammi

pkoo (Ykj): 6778260 **ikoo (Ykj):** 3392480 **Z (mpy):** 97,5-105

Tila: Gammelgård 16:32, Kivismäki 8:22

Omistaja: Henrik Ehrnrooth, Evontie 239, 16900 Lammi, Antti Kartano, Kivismäki 1001, 16900 Lammi

Sijainti: Paikka sijaitsee puron itärannalla noin 200-300 m itä-kaakkoon Gammelgårdin talouskeskuksesta.

Aikaisemmat tukimukset: Inventointi Jyri Saukkonen 1983 (kohde 42). Paikalta on löytynyt lyyranmuotoinen tulusrauta (KM17294).

Ympäristö: Löytöpaikat sijaitsevat länteen- ja etelään laskevalla peltoterassilla. Pohjoispuolella sijaitsee viljelemätön kivinen alue, jossa on myös pelloilta nostettuja kiviä. Pellot ovat hietaa.

Kuvaus: Vastapäätä vanhaa tonttimaata puron itäpuolelta löytyi pintapöiminnassa pala Siegburgin keramiikkaa (KM2004047:1), joka ajoittuu 1400-luvulle (Marianna Niukkasen suullinen tiedonanto 18.5.04). Kuivasta pellostä erottui myös tiilen tai palaneen saven paloja. Toinen löytökeskittymä oli lähellä Kivismäen kartanon tietä, josta oli aiemmin löytynyt rautakautinen löytö (KM17294). Pintapöiminnasta tuli kivilavakeramiikkaa, tuluspiitä ja kuonaantunutta savea (KM2004047:3-5). Keramiikan pala ajoittuu 1500-luvulle (Marianna Niukkasen suullinen tiedonanto). Henrik Ehrnrooth kertoi, että pelolta on luovattomasti käyty etsimässä löytöjä metallinpaljastimen kanssa. Tuolloin on ainakin löytynyt metallin paloja ja 1600-luvun rahoja, joita säilytetään Gammelgårdissa. Kohteesta löytyi myös rautakautista keramiikkaa (kts. Johanna Sepän inventointikertomus).

Historialliset lähteet: Vanhin kirjallinen maininta kartanosta 1453 (FMU 3001). Isojakokartassa tontille on merkitty 8 taloa (KA/MHA H37 4/44-47). Vuoden 1551 asutusluettelossa taloja on ollut 7 (SAY Lammi).

Kartat: Kuninkaan kartasto. Isojakokartta 1817-1821 A.Silvan (KA/MHA H37 4/5).

Ajoitus: Rautakausi-1800-luku.

Mv-kuvat: 125484:3

Dia-kuvat: 125483:4

Löydöt: KM2004047:1-5

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO:125483:4



Lammi Vanhakartanon kylä
 MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
 PerusCD 2002

Kohdenumero: 3

Kunta: Lammi **Kylä:** Vanhakartano

Nimi: **Gammelgårdin vanha tonttimaa**

Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Kartanot

Peruskartta: 2134 04 Lammi

pkoo (Ykj): 6778285 **ikoo (Ykj):** 3392345 **Z (mpy):** 105-110

Tila: Gammelgård 16:32

Omistaja: Henrik Ehrnrooth, Evontie 239, 16900 Lammi

Sijainti: Kohde sijaitsee noin 250 m kaakkoon nykyisestä.

Aikaisemmat tutkimukset: -

Ympäristö: Peltojen ympäröimä hietakumpare rajautuu luoteispuolella noin 120 m mpy korkeaan sora-moreenimäkeen (Lystimäki). Kumpareen rinteet laskevat etelään ja itään.

Kuvaus: Nykyisen talouskeskuksen eteläosassa on sijainnut vuonna 1892 siirretyn kartanon päärakennus. Paikalla on jäljellä W-E -suuntainen n. 12 m pitkä ja yli 4 m leveä kiviperustus, jonka päälle on tuotu uudempia kiviä. Paikalta on purettu viimeksi kanala. Alue rajautuu peltoihin ja nykyiseen asuinrakennukseen. Pihan vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun lopulta ja uusin 2000-luvulta. Pihamaalla on kaivettu vuonna 2003 vesijohtoja sekä maata vanhojen rakennusten perustuksia uusittaisa. Pehtorin asumuksen pohjoispuolella on alkuperäinen maanpinta poistettu. Tontille on tuotu myös uutta maata. Henrik Ehrnrooth mukaan pihamaalla on ollut paikoitellen n. 1/2 m soratäyttö ja sen alla ohuempi hiekkatäyttö (Suullinen tiedonanto 11.5.04). Mahdollisesti vanhempia kulttuurikerroksia on voinut säilyä tonttimaan etelä- ja itäpuoleisilla rinteillä sekä länsipellon ja kartanokeskukseen johtavan tien välissä. Isojakokarttojen perusteella päärakennus on sijainnut lähes N-S-suuntaisena kanalan kivijalan koillispuolella. Toinen asuinrakennus on merkitty lähelle kivijalkaa.

Historialliset lähteet: Vanhin kirjallinen maininta 1453 (FMU 3001).

Kartat: Kuninkaan kartasto. Isojakokartta 1817-1821 A. Silvan (KA/MHA H37 4/5).

Ajoitus: Keskiäika?-1800-luku.

Mv-kuvat: 125484:1-2

Dia-kuvat: 125483:2-3

Löydöt: -

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO:125483:2



Lammi Gammelgårdin vanha tonttima
 MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
 PerusCD 2002

Kohdenumero: 4
Kunta: Lammi **Kylä:** Parikkala
Nimi: **Parikkalan autiotontti**
Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Kyläpaikat

Peruskartta: 2134 04 Lammi
pkoo (Ykj): 6779755 **ikoo (Ykj):** 3391653 **Z (mpy):** 97.5-100

Tila: Mainiemi 1 2:7
Omistaja: Mainiemen kuntoutuskeskus, Hämeen päihdehuollon kuntayhtymä, Mainiementie, 16900 Lammi
Sijainti: Kohde sijaitsee noin 60 m Ormajärven itärannasta pienen lahden poukaman vieressä, Mainiemen kuntoutuskeskuksesta noin 300 m luoteeseen.

Aikaisemmat tutkimukset: -

Ympäristö: Kuntoutuskeskuksesta laskevan peltotien päässä on vadelmaa ja pujoa kasvava kumpare. Sen koillispuolella on tasainen ja lehti- ja havupuita kasva terassi. Rannan tuntumassa on kosteikko, jonka koillispuolella on uudempi kaivanto sekä siihen liittyvä vesipumppu.

Kuvaus: Kumpareen laki on tasainen. Sen pinnalla oli n. 30-40 cm noen ja tiilen tai palaneen savensekaista multaa, jonka alla alkaa puhdas hietä. Kumpareen koko on noin 25x20 m. Aluetta ympäröi pohjoisessa, idässä ja etelässä rantaan laskevat pellot, joiden pintapöiminnasta löytyi mm. liitupiipunvarsi, palanutta kiveä ja tiilimurskaa. Löytöjä ei otettu talteen. Isojakokartoissa paikalla on ollut Lemolan ja Tynnylän talojen tonttimaa.

Historialliset lähteet: Vanhin maininta 1414 (FMU 1327). Vuoden 1551 asutusluettelossa Parikkalan kylässä on ollut ainoastaan Tynnylän talo. 1680-luvulla kylässä oli kaksi taloa. (SAY Lammi).

Kartat: Kuninkaankartasto. Isojakokartta 1818 A. Silvan (KA H39 9/10-11).

Ajoitus: Keskiaika-1800?

Mv-kuvat: 125484:5

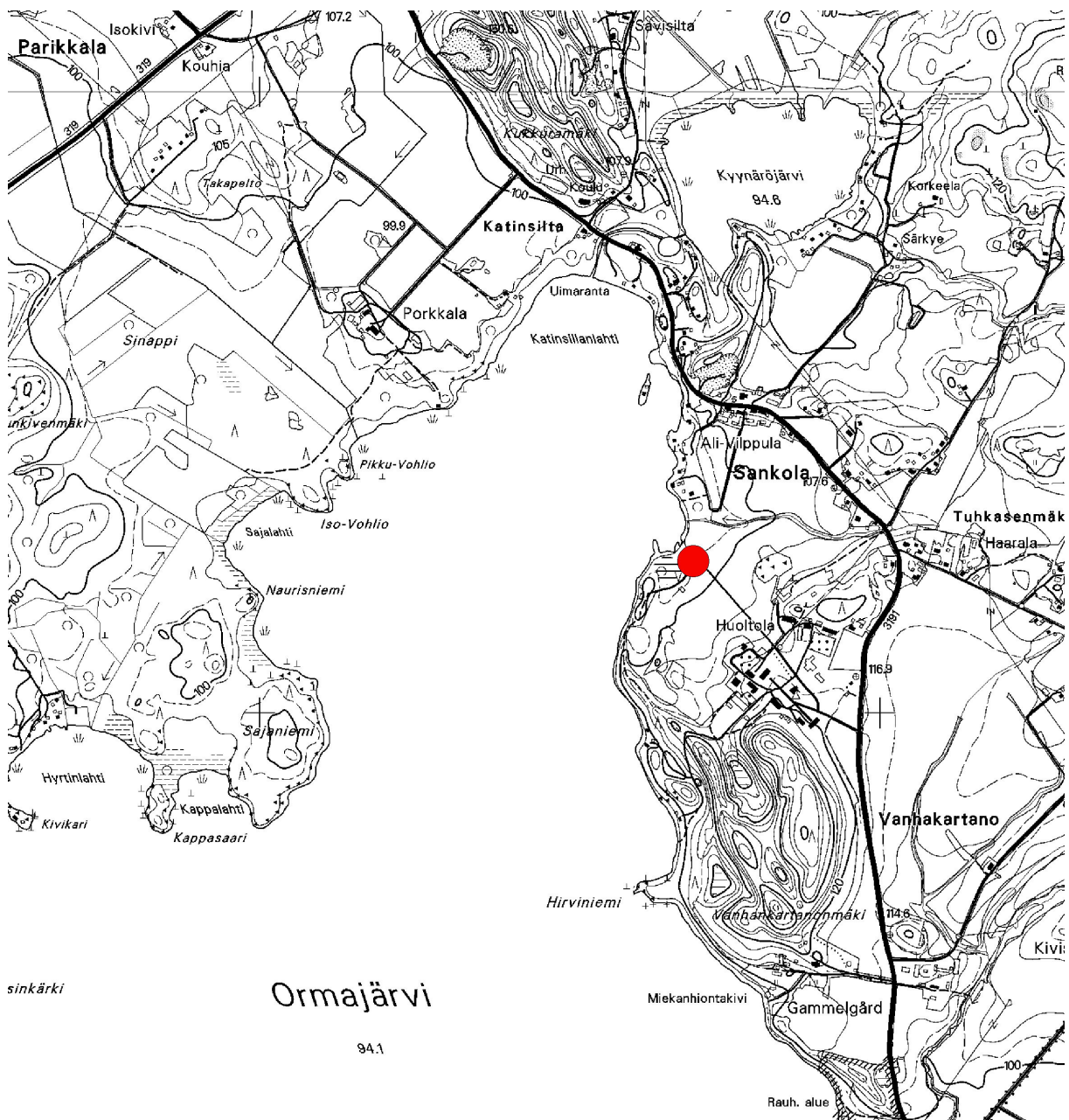
Dia-kuvat: 125483:5, 14

Löydöt: -

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO: 125483:5



sinkärki

Ormajärvi

94.1

Lammi Parikkalan autiotontti
MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
PerusCD 2002

Kohdenumero: 5
Kunta: Lammi **Kylä:** Sankola
Nimi: Sankolan kylätontti
Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Kylänpaikat

Peruskartta: 2134 04 Lammi
pkoo (Ykj): 6780123 **ikoo (Ykj):** 3391824 **Z (mpy):** 100

Tila:

Omistaja:

Sijainti: Kohde sijaitsee Sankolantien eteläpuolella noin 200 m Ormajärven koillisrannasta.

Aikaisemmat tutkimukset: -

Ympäristö: Tiiviin nauhamaisen ryhmäkylän umpipihoissa on 1700-1800-luvun rakennuksia. Kylän eteläpuolella ovat etelään laskevat hietapellot. Tonttimaan vieressä kulkevaa paikallistietä on nostettu.

Kuvaus: Vuoden 1818 isojakokartassa kylässä oli 2 taloa, joiden välistä kulki tie peltojen läpi. Nuutilan talon pellolle oli merkitty kivinen kohta, joka erottui matalana kumpareena. Paikalta löytyi rautakauden/keskiajan keramiikkaa muistuttava pala. Vilppulan puoleiselta pelloilta löytyi mm. liitupiipun katkelma, jota ei talletettu. Sankolan kylän pohjoispuolella olevan pelon pintapöiminnassa tuli sininen lasihelmi, tiiltä ja kuonaa. (Kts. Johanna Sepän inventointikertomus).

Historialliset lähteet: Vanhin maininta 1374 (FMU830). Asutuksen yleisluettelossa vuonna 1551 mainitaan Vilppulan ja Nuutilan talot (SAY Lammi).

Kartat: Kuninkaankartasto. Isojakokartta 1818 A. Silvan (KA H39 9/10-11).

Ajoitus: Rautakausi/keskiaika-

Mv-kuvat: 125484:6

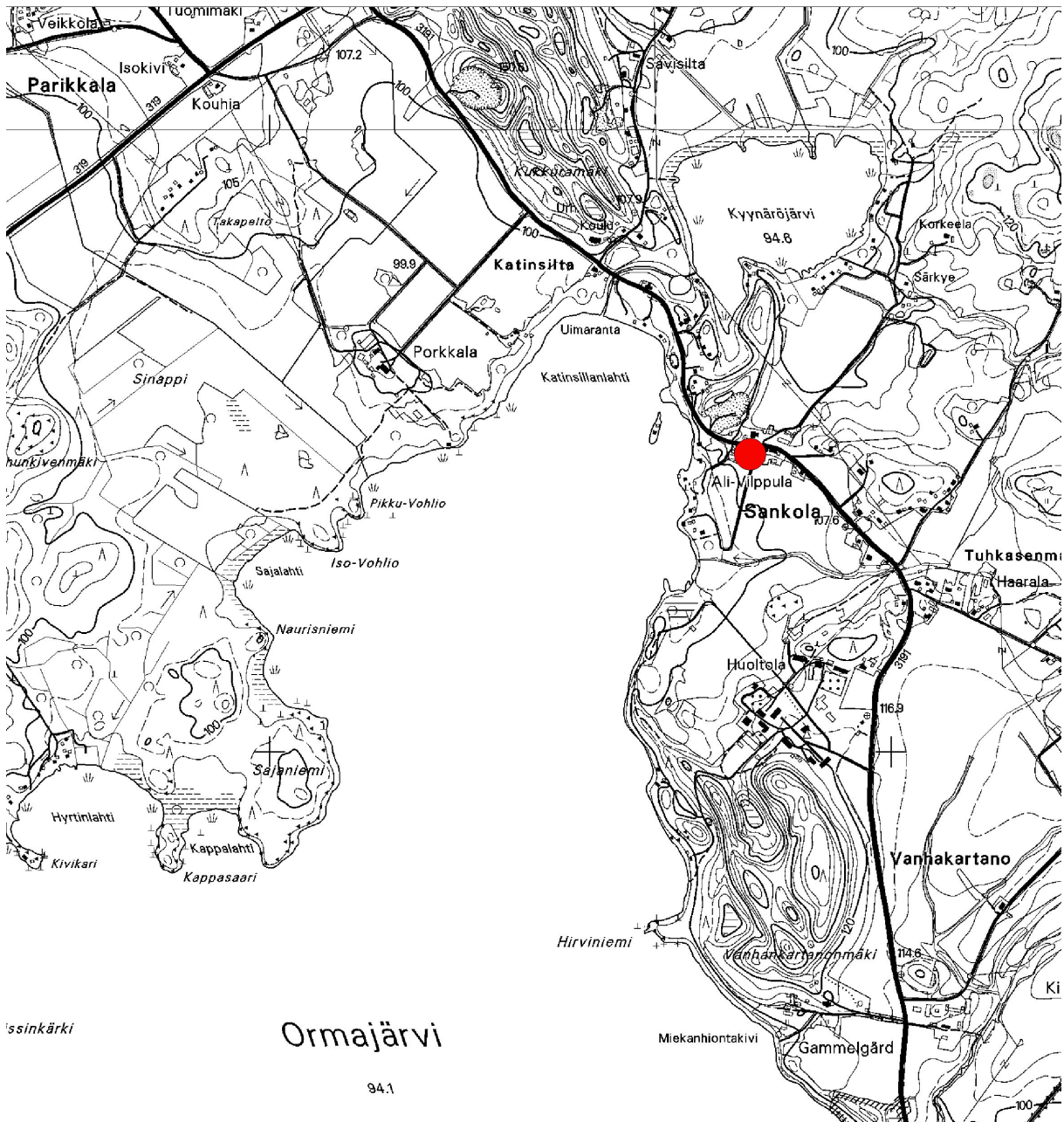
Dia-kuvat: 125483:6

Löydöt: -

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO:125483:6



Lammi Sankolan kylätontti
 MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
 PerusCD 2002

Kohdenumero: 6

Kunta: Lammi **Kylä:** Porkkala

Nimi: **Porkkalan kartanon vanha tonttimaa**

Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Kartanot

Peruskartta: 2134 04 Lammi

pkoo (Ykj): 6780606 **ikoo (Ykj):** 3391068 **Z (mpy):** 97.5

Tila: Porkkala 1:38

Omistaja: Anja Rikala, Porkkalankuja 60, 16900 Lammi

Sijainti: Vanha tonttimaa sijaitsee 400 m nykyisestä pääarakennuksesta koilliseen, Ormajärven pohjoisrannalla noin 1,2 km Sankolantien ja Padasjoelle johtavan tien risteyksestä kaakkoon.

Aikaisemmat tutkimukset: -

Ympäristö: Tonttimaata ympäröi hietapellet. Pihapiirissä on 1900-luvun alussa rakennettu päärakennus, aitta ja sauna. Pihan eteläreunassa, pellonlaidalla on nauriskellari. Pihassa kasvaa lehtipuita. Tontille johtaa hiekkatie, joka yhtyy päätieltä kartanoon tulevaan tiehen. Tonttimaalle johtavan hiekkatien koillispuolella on peltosaareke, jossa on ulkorakennus. Vedenpinta on sijainnut nykyisen pellon rajalla ennen järven laskua 1950-luvun alussa (Anja Rikalan suullinen tiedonanto 13.5.04).

Kuvaus: Tontin itäreunalla on noin 50 m pitkä, SE-NW –suuntainen, kiviä sisältävä ja maastosta erottuva kumpare, jonka päällä kasvaa nokkosta, vadelmia ja tuomia. Sen päälle on nostettu kiviä pellosta. Kellarin ja pääarakennuksen välissä on toinen noin 20 m pitkä ja 10 m leveä NE-SW –suuntainen matala maakumpare.

Nauriskellarin (5x 7,20 m) seinät on muurattu lohkotuista harmaakivistä, joiden koko on 40-50x -100cm. Seinien paksuus on noin 40-50 cm ja ne on rapattu tai kalkittu sisäpuolelta. Kellarissa on ollut tynnyriholvattu tiilikatto, josta on jäljellä alimmainen tiilikerta ja laastia. Tiilien leveys on 14-15 cm ja paksuus 8 cm. Kellarin päällä on vanha hirsirakennus, jonka romahtanut katto on suojattu peltikatolla. NE-SW-suuntaisen kellarin koillisseinä on osittain sortunut ja havainnot on tehty romahtaneen seinän aukosta. Kellari on ilmeisesti ainut 1800-luvun alussa palossa säilynyt rakennus ja se on ollut käytössä vielä 1960-luvulla. Kellarissa on maalattia. (Antti ja Anja Rikalan suullinen tiedonanto 13-14.5.04).

Tonttimaan ympärillä olleet pellet pintapoinmittiin. Löydöt koostuvat ns. itämerentyypin keramiikkaa muistuttavasta saviasian paloista, punasavikeramiikasta, palaneesta savesta ja rautakautisesta keramiikasta. Pellolla oli myös runsaasti tiiltä. Tonttimaan ja rannan välissä olevasta pellosta, jonka paikalla kartanon puutarha on sijainnut, ei tullut löytöjä. Vanha tonttimaa on osittain kynnetty pelloksi. Tonttimaasta luoteeseen olevalla viljelemättömällä alueella on tien pohjoisreunassa tulisijan perustus (3x2,5 m), jonka päällä ja ympärillä oli runsaasti tiilimurskaa. Sen päällä kasvaa tuomi. Isojakokartoissa paikalla on ollut kartanon ulkorakennuksia ja riihiä, joihin uunin perustus ilmeisesti liittyy. Uunin perustuksen koordinaatit 6780736/3390923. Kartanon perunapellosta oli löytynyt 1980-luvulla loimipainon puolikas (DIA 125483:13), jota säilytetään kartanossa.

Historialliset lähteet: Vanhin maininta 1375 (FMU830).

Kartat: 1735 A. Giöker (KA H39 9/1-2), Kuninkaankartasto. Isojakokartta 1818 A. Silvan (KA H39 9/10-11).

Ajoitus: Rautakausi-1800-luku.

Mv-kuvat: 125484:8-10

Dia-kuvat: 125483:8-13

Löydöt: KM2004047:1-5

Luokitusehdotus: 2



MV/RHO: 125483:9



MV/RHO:125483:11



Lammi Porkkalan kartanon vanha tonttimaa
 MK 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
 PerusCD 2002

Kohdenumero: 7
Kunta: Lammi **Kylä:** Porkkala
Nimi: **Krouvi**
Tyyppi: Asuinpaikat **Alatyyppi:** Krouvi
Peruskartta: 2134 04 Lammi
pkoo (Ykj): 6780920 **ikoo (Ykj):** 3391340 **Z (mpy):** 105

Tila:

Omistaja:

Sijainti: Katinsillan ja Porkkalaan johtavan tienristeyksen pohjoispuolella, noin 250 m Ormajärven pohjoisrannasta, nykyisen Porkkalan koulun tontilla.

Aikaisemmat tutkimukset: -

Ympäristö: Harjun etelärinnettä on tasoitettu 1900-luvun alussa rakennetun koulurakennuksen, pihan ja urheilukentän kohdalta. Koulun pohjoispuolella kohoaa harju.

Kuvaus: Krouvin paikka on todennäköisesti tuhoutunut pihan tasoitustöissä. Koulun itäpuolinen pieni pelto pintapoimittiin. Katinsillan nimisenä se on kuulunut vuonna 1735 Porkkalan kartanolle (KA H39 9/1-2). Pellosta löytyi palanutta savea ja liitupiipunkatkelma, joita ei talletettu. Myös Sankolantien eteläpuolisen pellon reuna pintapoimittiin.

Historialliset lähteet: Perustettu 1733. (Virmala, Ruotsalainen 1972, 247)

Kartat: 1735 A. Giöker (KA H39 9/1-2), Kuninkaankartasto. Isojakokartta 1818 A. Silvan (KA H39 9/10-11).

Ajoitus: 1700-luku

Mv-kuvat: 125484:7

Dia-kuvat: 125483:7

Löydöt: -

Luokitusehdotus: 3

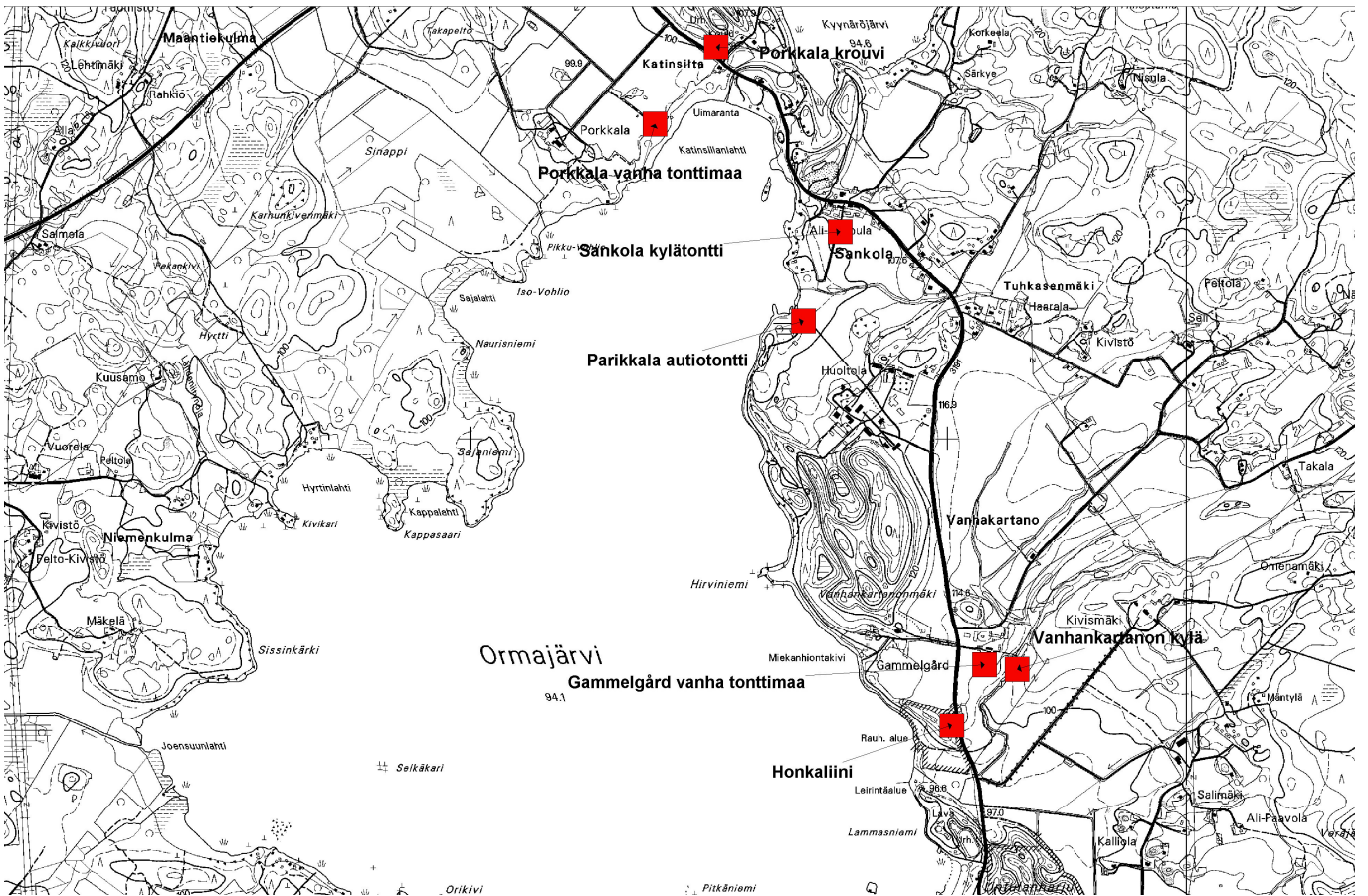


MV/RHO: 125483:7



Lammi Porkkalan Krouvi
K 1:20 000

PK 2134 04 Lammi
PerusCD 2002



Lammi Ormajärven historiallisen ajan muinaisjäännökset
 MK 1:20 000

Torpat

1700-luvun Kuninkaan kartaston perusteella paikannetut torpanpaikat. Kohteet tarkastettu vain, jos paikalla ei ollut enää asutusta. Kohdenumero on merkitty liitteeseen 5.

1. Parikkala, Mainiemi

Pkoo:6779 330

Ikoo:3392 140

2. Sankola.

Pkoo:6780 660

Ikoo:3391 940

3. Porkkala, Savisilta 1.

Pkoo:6781 640

Ikoo:3391 590

4. Porkkala, Savisilta 2

Pkoo:6781 350

Ikoo:3391 480

5. Porkkalan, Vierula

Pkoo:6781 346

Ikoo:3390 778

Lounaisrinteessä sijaitseva lehtipuita kasvavaa saarekettä ympäröi hietapellot. Saarekkeen koillisosasta, tien vierestä oli soraharjun reunaa kaivettu. Peltosaareke oli suorakaiteen muotoinen ja SW-NE -suuntainen. Peltosaarekkeen lounaispäässä oli n. 2x2,5 m kokoinen tiilimurskaa, pieniä kiviä ja maata sisältävä uuninperustus, jonka luoteispuolella oli muutama NW-SE -suuntaisen rakennuksen perustuskiivi. Paikalla on ollut vielä 1970-luvulla ulkorakennus (Antti Rikalan suullinen tiedonanto 14.5.04). Torppa on merkitty jo vuoden 1735 karttaan. (KA H39 9/1-2).

6. Vanhakartano, Omenämäki

Pkoo:6778 600

Ikoo:3393 710

7. Vanhakartano, Takala

Pkoo:6779 060

Ikoo:3393 630

8. Vanhakartano, Peltola

Pkoo:6779 790

Ikoo:3393 590

9. Niemenkulma, Mäkelä

Pkoo:6778 610

Ikoo:3388 780

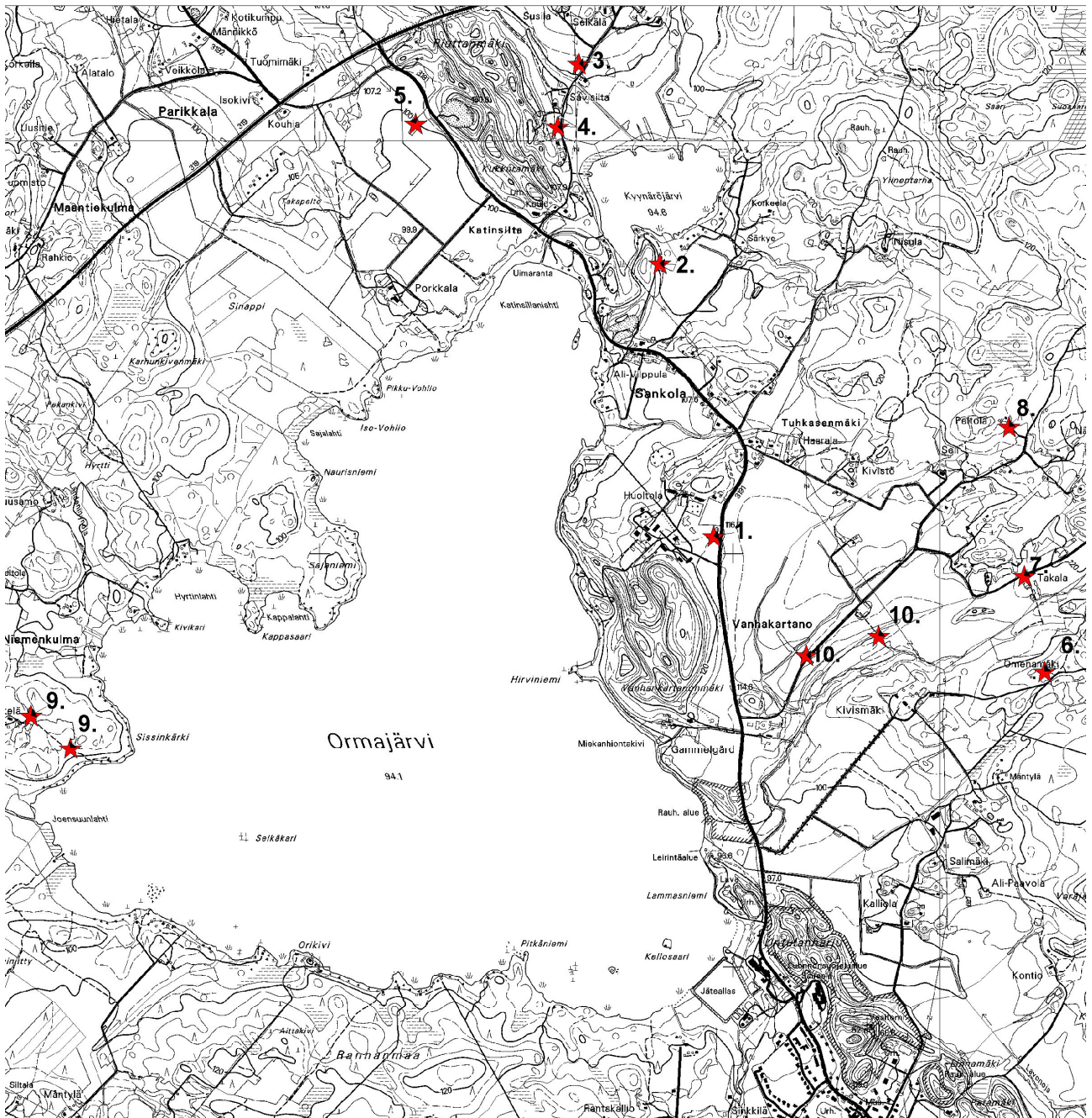
Tiilisestä päärakennuksesta n. 100 m koilliseen metsän reunassa oli vanhan ulkorakennuksen ja ladon välissä oli nurmettunut tasainen kohta, jossa oli kiviä. Paikalta ei enää pystytty havaitsemaan hahmottamaan rakennuksen pohjaa. Kuninkaan kartaston mukaan paikalla on ollut torppa. Vanhan pellon läpi kulki tie. Pellon kaakkoiskulmassa metsän laidassa, tien pohjoispuolella oli tiestä n. 30 m ja pellon reunasta n. 15-20 m sammaleiden peitossa olevia kiviä, jotka kuuluivat mahdollisesti suoraitteenmuotoiseen muuta maastoa korkeammalla olevaan rakennuksen perustukseen. Vuoden 1818 isojakokartoissa Mäkelässä oli kaksi torppaa. Toinen sijaitsi vanhan pellon kaakkoispäässä. (KA H39 9/10-11).

10. Vanhakartano, Mattila ja Kaukola

Pkoo:6778 730-6778 810

Ikoo:3392 560-3392 910

Hiekkatien länsipuolella on asuinrakennus ja itäpuolella ulkorakennus. Maan päälle ei näkynyt jälkiä vanhemmista rakennuksista. Asumus on viimeksi ollut kartanon työväen käytössä. Tontti on peltojen ympäröimä. Tien itäpuolella edellisestä on noin 300 m koilliseen oli ulkorakennuksia. Molemmissa paikoissa on sijainnut torpat 1700-luvulla. Vuoden 1818 isojakokartoissa tien itäpuolella oli neljän talon tonttimaata, joista kaksi oli Mäkelä- ja kaksi Kaukola-nimistä taloa.

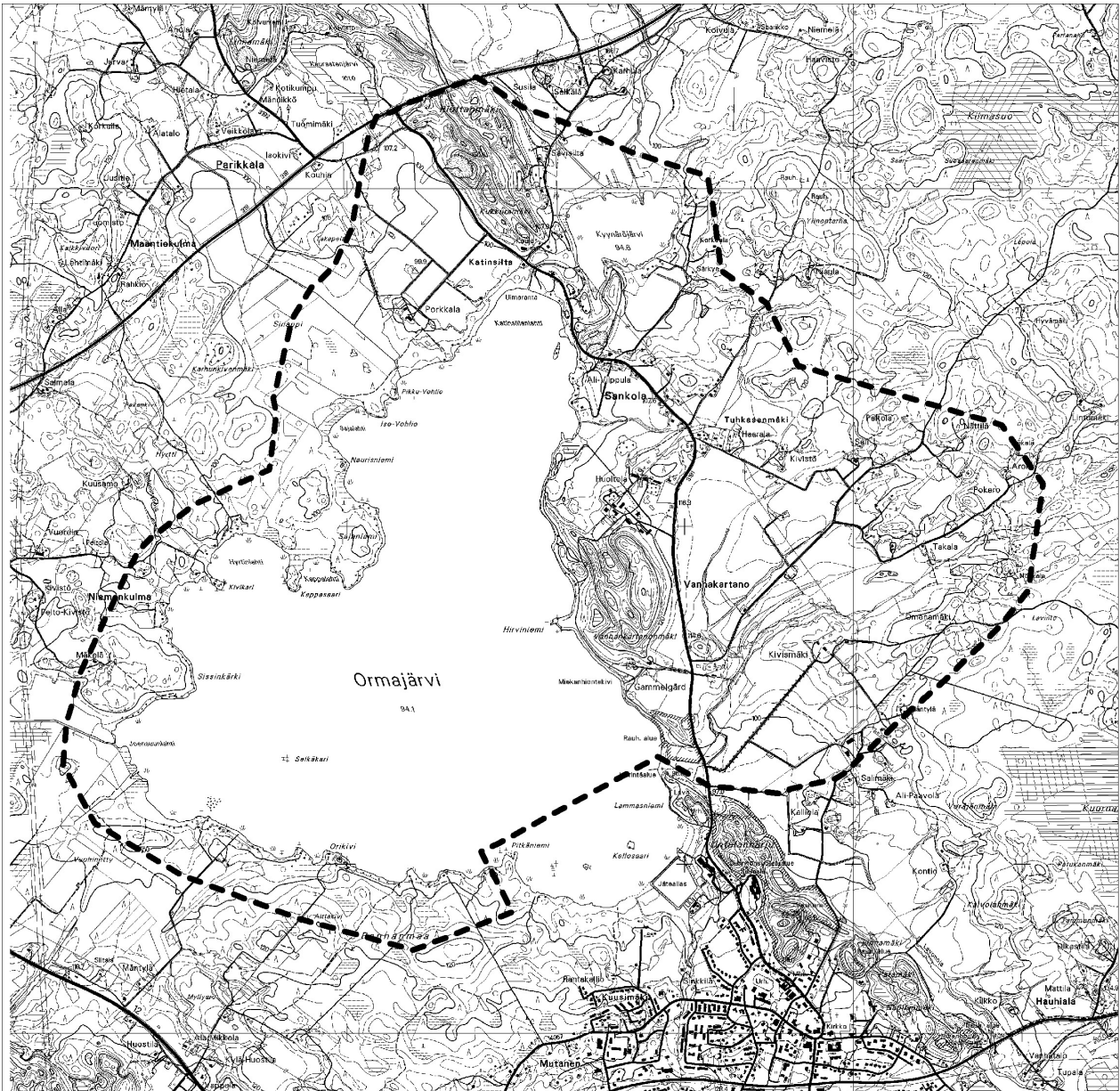


PerusCD 2134 04 Lammi

Mk:1:30 000

1700-luvun lopun torpat

Torpat on paikantanut Johanna Forsius Kuninkaan kartaston perusteella.



Lammi Ormajärven inventointialue

PK 2134 04 Lammi

MK 1:40 000